
Doc. dr Ivan Joksić

Pravni fakultet za privredu i pravosuđe

Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu

**PRIKAZ KNJIGE
KRIVIČNOPRAVNA REGULATIVA
RAČUNARSKOG KRIMINALITETA**

**A SURVEY OF A BOOK
A CRIMINAL LAW REGULATIVE OF
CRIMINAL OFFENCES DONE IN THE SPHERE
OF IT TECHNOLOGIES**

AUTOR: DOC. DR JELENA MATIJAŠEVIĆ

Knjiga Krivičnopravna regulativa računarskog kriminaliteta predstavlja novum u našoj krivičnopravnoj i kriminološkoj literaturi. Ovu tvrdnju temeljimo na nedovoljno obrađivanoj temi računarskog kriminaliteta u našoj naučnoj i stručnoj javnosti. Pored toga, čini se da ne postoji dovoljno interesovanje i znanje o značaju i potrebi izučavanja oblasti u kojima je računarski kriminalitet prisutan. Ukoliko razložimo sve neophodne elemente koji ulaze u biće svakog krivičnog dela onda smo na samom početku u dilemi kod određivanja pojma, radnje, posledice, krivice i drugih elemenata krivičnih dela koja ulaze u grupu računarskog kriminaliteta. Stoga je nemoguće odrediti zajednički odnosno grupni imenitelj ove grupe krivičnih dela, između ostalog, i zbog prisustva blanketnih normi čije značenje je neophodno pronaći u delu stručne literature koja se nalazi, po pravilu, izvan domašaja pravničke javnosti.

Posebnost krivičnih dela protiv bezbednosti računarskih podataka možemo uočiti kroz prisustvo negativnih trendova u krivičnom gonjenju učinilaca krivičnih dela. U tom delu je neophodno ukazati na ravnopravno učešće pravnih i fizičkih lica u pripremanju i izvršenju ovih krivičnih dela. S druge strane, policija, tužilaštvo i sudovi „ne pokazuju“ posebno interesovanje za oblast računarskog kriminaliteta što rezultuje prisustvom velike tamne brojke. Ukoliko tome dodamo nedovoljni stepen stručnosti za gonjenje

učinilaca ove vrste krivičnih dela, koji su najčešće specijalizovani za njihovo vršenje, onda nas nimalo ne čudi poražavajuća statistika slabe zastupljenosti ove grupe krivičnih dela u strukturi učinjenih krivičnih dela koju vodi RZS u Srbiji. Stoga ova knjiga ima dvostruku namenu: a) teorijsku obradu osnovnih postavki oblasti računarskog kriminaliteta u krivičnopravnoj regulativi, b) kriminološki aspekt u prilaženju problematici računarskog kriminaliteta uvažavajući sve njegove specifičnosti u fenomenološko-etnološkoj ravni.

Knjiga je podeljena u šest delova koji u potpunosti odgovaraju sadržini štiva koje se u njima nalazi pa u tom smislu predstavljaju samostalne celine. Međutim, u okviru prva četiri dela smeštena je sadržina predmetne materije, dok se u petom delu nalaze zaključci, a u šestom delu bibliografija sa spiskom korišćene literature, veb izvorima, priložima i grafikonima. Sadržina svakog dela obiluje velikim brojem citiranih izvora iz domaće i inostrane literature uključujući mišljenja i stavove autora koji se neporedno bave ovom problematikom. Posebno se vodilo računa da korišćeni izvori budu referentni i uporedivi sa stanjem u praksi.

Autorka na samom početku knjige, u Predgovoru, ukazuje na značaj uvođenja krivičnopravne regulative u sferu informacione i računarske tehnologije. Prisustvo negativnih tendencija oličenih kroz različite vidove mogućih zloupotreba, kojima se sfera bezbednosti i privatnosti građana ozbiljno narušava, dovela je do uvođenja zasebne grupe krivičnih dela protiv računarskog kriminaliteta. Posebno se ukazuje na višedimenzionalnost računarskog kriminaliteta kroz obradu njegovih strateških tačaka. Prema rečima autorke, u sadržajnom smislu su težišno obuhvaćeni sledeći aspekti analize: kriminološki aspekt, krivičnopravni aspekt i aktivnosti međunarodnih organa i organizacija nadležnih za borbu protiv računarskog kriminaliteta.

Prvi deo, pod nazivom O zloupotrebama računarske tehnologije, posvećen je osnovnim pitanjima koja se tiču predmeta proučavanja. Ukazuje se na osnovne istorijske odrednice u razvoju računara, počev od prve polovine 20. veka, kada je po prvi put sačinjen binarni računar. Uporedo sa razvojem hardverskog dela računarske tehnologije ukazuje se na pojavu prvih softverskih rešenja. U okviru terminoloških napomena predočeno je pojmovno određenje računarskog kriminaliteta u inostranoj i domaćoj literaturi. U cilju pravilnijeg određivanja delokruga radnji i postupaka koji ulaze u pojam ove vrste kriminaliteta korišćena je važeća zakonska regulativa u SAD (Federal Criminal Code of USA), kroz citiranje relevantnih odredbi.

Drugi deo nosi naziv Kriminološki aspekti računarskog kriminaliteta i predstavlja veoma značajnu celinu u knjizi. Nimalo slučajno, autorka se opredelila da najpre ukaže na kriminološku dimenziju pojave računarskog

kriminaliteta koji prethodi njegovom normativnom uređenju. Uvažavajući sve specifičnosti kriminologije kao nauke, a naročito njenu aktuelnu sistematizaciju, izlaganje je ciljano usmereno na područje dve podjednako važne kriminološke discipline: kriminalnu fenomenologiju i kriminalnu etiologiju. Pored toga, posebna pažnja je posvećena ukazivanju na profil mogućih učinilaca ove grupe krivičnih dela. U okviru fenomenološkog tretiranja računarskog kriminaliteta ukazuje se na njegove pojavne oblike koji čine poseban specifikum uzrokovan njihovim velikim brojem i nemogućnošću povlačenja oštih granica između pojedinih formi. Klasifikacija pojavnih oblika računarskog kriminaliteta bazirana je na dostupnim izvorima u korišćenoj literaturi i veb sajtozima. Posebna pažnja je posvećena delovanju terorističkih organizacija kroz forme računarskog kriminaliteta o čemu se, nažalost, u literaturi veoma malo piše. Etiologija računarskog kriminaliteta obuhvata traganje za razlozima odnosno uzrocima njegove pojave i sve veće aktuelizacije. Stoga je izučavanje etiologije računarskog kriminaliteta vršeno kroz poznatu podelu uzroka na: a) spoljašnje (objektivne), i b) unutrašnje (subjektivne). Međutim, neophodno je ukazati na relativnost korišćenja isključivo ove vrste etiološke podele uzroka jer računarski kriminalitet predstavlja osobenu vrstu kriminaliteta u svemu različitu u odnosu na, do sada, poznate vrste kriminaliteta. Profil učinilaca ove vrste krivičnih dela predstavlja posebno i jedno od važnijih pitanja u teorijskoj obradi računarskog kriminaliteta. Zato je autorka ponudila opštu klasifikaciju učinilaca ove vrste krivičnih dela na: a) zlonamerne (koji deluju iz koristoljubivih namera ili isključivo radi nanošenje štete), i b) učinioce koji su motivisani ostvarenjem vlastitih „ambicija“ da provale odnosno uđu u dobro zaštićeni informacioni sistem svesni da neće ostvariti bilo kakvu imovinsku korist za sebe ili druge.

Treći deo, pod nazivom Krivičnopravna analiza računarskog kriminaliteta, sadrži obradu krivičnopravnog aspekta ove vrste kriminaliteta. Korišćeni su relevantni zakonski propisi od kojih posebno mesto pripada aktuelnom Krivičnom zakoniku Srbije. Metodološki ispravno, autorka najpre citira odredbu člana 112. KZS, u kome se bliže određuje značenje izraza: računar, računarski podatak, računarska mreža, računarski program, računarski virus i računarski sistem. Nakon toga se prelazi na konkretno navođenje krivičnih dela koja pripadaju grupi krivičnih dela protiv bezbednosti računarskih podataka. Pri tome se posebno vodilo računa o svim elementima koji ulaze u biće krivičnih dela uvažavajući sve specifičnosti ove grupacije krivičnih dela. S obzirom na blanketni karakter normi kojima se reguliše ova oblast autorka je u ovom delu knjige uvrstila određeni broj posebnih zakona i to: Zakon o autorskom i srodnim pravima, Zakon o posebnim ovlašćenjima

radi efikasne zaštite prava intelektualne svojine. Posebna pažnja je posvećena istraživanju policijske i pravosudne prakse kroz rad organa čija nadležnost obuhvata otkrivanje i procesuiranje učinilaca ove vrste kriminaliteta. Statistički podaci su jasno i pregledno, grafički i tabelarno, prikazivani uz istovremeno navođenje konkretnih krivičnih dela koja su bila predmet policijske, tužilačke i sudske obrade. No, kako je radi boljeg razumevanja posebnih okolnosti koje dovode i opredeljuju vršenje konkretnog krivičnog dela, autorka je izvorno navela optužne akte Posebnog tužilaštva za visokotehnološki kriminal. Posebna celina u okviru ovog dela knjige posvećena je računarskom kriminalitetu u uporednom pravu. S obzirom da je naše krivično pravo pod velikim uticajem nemačkog krivičnog prava sasvim je razumljivo da predmet posebne obrade predstavlja krivično zakonodavstvo u Nemačkoj. Pored toga, u uporednopravno razmatranje su uvrštena i krivična zakonodavstva drugih država: Austrije, Francuske, Velike Britanije, SAD, Japana, Kine, Brazila, Slovenije, Hrvatske i Švedske.

Četvrti deo nosi naziv Aktivnosti međunarodnih organa i organizacija na polju suzbijanja krivičnih dela iz oblasti računarskog kriminaliteta. Svedoci smo da je u današnjem vremenu sve teže izolovano proučavati bilo koji društveni fenomen a naročito kriminalitet u oblasti računarsko-informacionih tehnologija. Krivično pravo sve više dobija nadnacionalni karakter u svetlu evrointegracionih i globalizacionih tokova u kojima aktivno učestvuje Srbija i druge balkanske države. Sudeći prema predviđanjima o veličini tamne brojke kriminaliteta iz oblasti bezbednosti računarskih podataka Srbija prednjači i predstavlja jednu vrstu „kompjuterskog raja“ za njegove različite oblike. Međunarodna zajednica je u tom cilju razvila živu međunarodnu i regionalnu aktivnost na polju osnivanja i funkcionisanja specijalizovanih međunarodnih organizacija. Polazeći od navedenog, autorka je najpre ukazala na opšte odrednice krovnih međunarodnih pravnih instrumenata za oblast računarskog kriminaliteta. Nakon toga, obrada pojedinih međunarodnih pravnih instrumenata je predstavljena kroz aktivnost univerzalnih i regionalnih organizacija. Tako su, u okvirima Ujedinjenih nacija, izdvojene četiri rezolucije: Rezolucija br. 55/2 (Milenijumska deklaracija), Rezolucija br. 55/63 (o borbi protiv zloupotrebe informatičkih tehnologija), Rezolucija br. 56/121 (o borbi protiv zloupotrebe informatičkih tehnologija) i Rezolucija br. 20/07 (ECOSOC). Na nivou Saveta Evrope i Evropske unije usvojen je veliki broj regionalnih pravnih instrumenata od kojih su izdvojeni oni koji, u širem smislu, ostvaruju najjači efekat na oblast računarskog kriminaliteta. U međunarodnoj pravnoj regulativi važno mesto zauzimaju aktivnosti regionalnih organizacija u vidu usvajanja pravnih instrumenata. U tom

smislu, u knjizi su izdvojene četiri organizacije ovakvog tipa i to: Komonvelt, Organizacija američkih država, Azijska pacifička ekonomska saradnja i Asocijacija nacija jugoistočne Azije.

Peti deo je posvećen Zaključcima proisteklim iz rada na knjizi i na bazi iskustava koje je autorka stekla baveći se predmetnom materijom. Izloženi zaključci se kreću na liniji pozitivnih stavova o pojedinačnim slučajevima i kritici opšteg stanja u Srbiji kada je u pitanju krivično gonjenje i procesuiranje učinilaca ove vrste krivičnih dela. S druge strane, autorka ukazuje na visok stepen usklađenosti nacionalnog krivičnog zakonodavstva sa evropskim i međunarodnim standardima. Međutim, osnovna zamerka se odnosi na nedovoljno edukovane i stručno osposobljene kadrove koji su neposredno uključeni u suzbijanje računarskog kriminaliteta. Tome svakako treba dodati odsustvo svesti kod građana o značaju pravovremenog sankcionisanja svih učinilaca (pravnih i fizičkih lica) koji svakodnevno vrše ova krivična dela. Pored toga, autorka je mišljenja da je na normativnom polju neophodno konsultovati specijalizovane stručnjake za oblast informaciono-računarskih tehnologija kako bi se pravilnije formulisale zakonske norme kojima se uređuje ova, prema njenim rečima, multidisciplinarna oblast.

Šesti deo u knjizi čini korišćena Bibliografija koja je sistematizovana kroz šest celina: literaturu, nacionalne i međunarodne propise, izvore, tabele, priloge i grafikone.

Knjiga Krivičnopravna regulativa računarskog kriminaliteta u svemu predstavlja celovit naučni i stručni naslov u kome se temeljno prikazuje u teoriji pomalo zapostavljena oblast računarskog kriminaliteta. Jezik i stil pisanja je jasan, koncizan i u svemu odgovara zahtevima koji se postavljaju kod monografske publikacije. Na kvalitet njenog teksta uticalo je više okolnosti od kojih možemo izdvojiti aktuelnost teme, veliku tamnu brojku krivičnih dela u oblasti računarsko-informacionih tehnologija i spremnost autorke da pruži svoj lični doprinos u pravcu razjašnjavanja mnogih spornih pitanja koja dugo godina postoje u krivičnoj teoriji i praksi. Iako predstavlja korisno štivo za široki krug naučne i stručne javnosti knjigu mogu koristiti i svi oni koji žele da obogate svoja saznanja o potrebi bolje i sigurnije zaštite od mogućih zloupotreba i zadiranja u lična prava svakog korisnika računara i interneta. Zato je neophodno posebno ceniti trud autorke doc. dr Jelene Matijašević koja nije ustuknula da hoda stazama sticanja novih znanja, na šta je spreman vrlo mali broj autora, ali i da vlastite dileme podeli sa svima koji se budu upoznali sa sadržinom knjige.